

**FORSKNINGSPLAN
for
AUST-AGDER KULTURHISTORISKE SENTER**

Vedtatt av styret 29. november 2010

Innhold

I. INNLEDNING OG SAMMENDRAG	3
Innledning	3
Sammendrag	3
Forslag til tiltak	4
II. OVERORDNEDE MÅLSETTINGER OG STRATEGIER	5
Hva er forskning?	5
Hvorfor skal AAks forske, og hvorfor skal andre forske i AAks sine samlinger?	5
Forskning, forskningsforberedende arbeid og kunnskapsutvikling	7
Nasjonale føringer	7
AAks - bakgrunn, målsettinger og strategier	9
III. KILDEMATERIALET	11
Kildesamlingene ved AAks	11
Antikvariske bygg og anlegg	12
Spesialsamlinger og delsamlinger for museumsgjenstander	12
Arkivsamlinger	14
Andre relevante kildesamlinger og informasjonskilder	16
IV. FORSKNING OG FORMIDLING	17
Forskningsområder, utfordringer og muligheter	17
Anvendt forskning	19
Kunnskapsformidling og formidlingsformer	19
V. FORSKNINGSMILJØER OG FORSKNINGSSAMARBEID	20
Forskningsinstitusjoner og forskningsmiljøer	20
Samarbeid om forskning	22
Nettverk	22
VI. KOMPETANSE, ORGANISERING OG RESSURSER	23
Forskningsstillinger, rekrutteringsbehov og kompetanseutvikling	23
Organiseringen av forskningen ved AAks	24
VII. MÅLSETTINGER, TILTAK, VIRKEMIDDEL OG RESSURSER	25
Målsettinger	25
Tiltak og virkemiddel	25
Organisering	25
Forskningsreglement	25
Stimuleringstiltak	27
Videre tilrettelegging og utvikling av forskningen ved AAks	28

I INNLEDNING OG SAMMENDRAG

Innledning

Forskningsplanen for Aust-Agder kulturhistoriske senter IKS (AAks) skal være et redskap for å fremme, utvikle og styre forskningsarbeidet ved institusjonen. Forskning er et nødvendig redskap for å vinne ny kunnskap, som igjen er nødvendig for at AAks skal kunne være en aktiv samfunnsinstitusjon som makter å skape en dialog mellom fortidas kultur og historie og samtidas problemstillinger. Samtidig er forskning et viktig redskap for å fremme god samlingsforvaltning og videreutvikle samlingene i tråd med historias gang.

Forskningsplanen er ført i pennen av Kjell-Olav Masdalen. Planen bygger bl.a. på utkast utarbeidet av en arbeidsgruppe ved AAks.

Sammendrag

Overordnede målsettinger og strategier

Forskning er en prosess som gjennom systematisk arbeid tar sikte på å frambringe ny kunnskap og viten. Forskning deles opp i grunnforskning, anvendt forskning og utviklingsarbeid.

AAks forvalter den største samlinga av arkiv og gjenstander til forståelse av fylkets kultur og historie. AAks skal gjennom forskning og formidling arbeide for å levendegjøre fylkets kultur og historie, samt bidra til å øke den samlede museums- og arkivfaglige kompetansen innenfor det kulturhistoriske og administrative oppgavefeltet. Forskingen ved AAks er et viktig redskap for å nå institusjonens målsettinger, men det er også viktig at eksterne forskere benytter AAks sine samlinger i forskningsarbeidet. Forskingen er avhengig av at kildematerialet er tilrettelagt og lett tilgjengelig.

Det gis en rekke nasjonale føringer for forskning ved institusjoner som AAks i en rekke stortingsmeldinger, så som ABM-meldinga, Kulturmeldinga, Museumsmeldinga og Digitaliseringsmeldinga. Disse meldingene og andre statlige føringer forventer at AAks driver forskning for å vinne ny kunnskap og for å sikre at institusjonen fungerer som en moderne samfunnsinstitusjon. Også AAks sin visjon, formålsparagraf og strategiplan forutsetter at AAks skal forske i relevante problemstillinger om landsdelens historie.

Kildematerialet

AAks har omfattende samlinger av bygninger, gjenstander, arkiv, foto, bøker o.a. Disse samlingene utgjør det viktigste kildematerialet til landsdelens historie og kultur, og til å dokumentere kommunal og fylkeskommunal forvaltning og virksomheter innen privat sektor. Det finnes også andre regionale og nasjonale samlinger med viktig kildemateriale til landsdelens historie.

Forskning og formidling

Forhold som karakteriserer landsdelens historie og kultur kan gi visse pekepinner om aktuelle forskningstema. Agders geografi fra fjell til kyst og plassering mellom Østlandet og Vestlandet gjør det berettiget å snakke om en region i grenselandet mellom øst og vest, samtidig som landsdelen ligger på kanten (Agder) mot Europa dit impulser til alle tider er kommet, blitt mottatt og bearbeidet.

Blant annet av ressursmessige grunner vil forskning ved AAks i hovedsak være anvendt forskning. Særlig viktig vil det være å forske på temaer som kan bidra til utvikling og

produksjon av et utstillings- og formidlingsprogram for nybygget. Samtidig er forskningen fri og de kortsiktige behov bør ikke i for stor grad binde opp valget av forskningstema.

Forskningsresultatene må formidles gjennom relevante kanaler. Slike kanaler er utstillinger, publikasjoner, nettsted og andre medier. Forskningsresultatene kan ha både en vitenskapelig og en populærvitenskapelig publiseringsform.

Forskningsmiljøer og forskningssamarbeid

AAks må søke samarbeid om forskning med andre forskningsmiljøer på Agder, men også nasjonalt og internasjonalt der det er hensiktsmessig. Slike miljøer på Agder er først og fremst Universitetet i Agder, Vest-Agder museet, Statsarkivet i Kristiansand, Interkommunalt arkiv i Vest Agder IKS, Setesdalsmuseet og Næs Jernverksmuseum. AAks samarbeider om forskning gjennom Forskernettverk Agder.

Kompetanse, organisering og ressurser

Rammene for forskningen ved AAks er knytta til medarbeidernes kompetanse, organiseringen av forskningen og de ressurser som er til disposisjon. Det vil være sterk konkurranse om ressursene fra andre gjøremål. Det er derfor viktig at det gis et tilstrekkelig godt rammeverk i form av organisering, forskningsreglement og stimulerende tiltak som sikrer forskningsarbeidet tilstrekkelige rammevilkår.

Forslag til tiltak

Følgende tiltak foreslås for å regulere, fremme og stimulere forskningen ved AAks og bruk av AAks sine samlinger i forskningsoppgaver og forskningsprosjekter:

- Det fastsettes målsettinger for forskningsarbeidet ved AAks (jfr. s. 24f).
- Organiseringa av forskningsarbeidet tydeliggjøres ved fastsetting av ansvar, organer og fora for utforming, styring og fremming av forskningen ved AAks (jfr. s. 25).
- Det fastsettes et forskningsreglement for forskningen ved AAks (jfr. s. 25ff).
Forskningsreglementet inneholder bestemmelser om
 - o Faggruppe for forskning og utvikling (Fa-FoU) og hvilke oppgaver faggruppa skal ha.
 - o Kompetansekrav og krav til metode og publisering.
 - o Krav til prosjektbeskrivelse.
 - o Forskningsrett og forskningsplikt.
- Det iverksettes stimulerings tiltak knyttet til kompetanseoppbygging og kompetansegodkjenning, lønn (jfr. lønnspolitisk plan), utdannings- og forskningspermisjon og forskning i AAks sine samlinger (jfr. s. 27f).
- På sikt søkes forskningsarbeidet ved AAks videreutviklet ved hjelp av stillingsplan, ressursoppbygging og samarbeid (jfr. s. 28).

Funksjonstida for forskningsplanen med forskningsreglement er 2011-1015. Planen evalueres i god tid innen periodens utløp.

II OVERORDNEDE MÅLSETTINGER OG STRATEGIER

Hva er forskning?

Forskning er en prosess som gjennom systematisk arbeid kan frambringe ny kunnskap og økt viten. OECD's Frascati Manual er basert på den naturvitenskapelige forskning, men OECD's definisjon for forskning og utvikling kan også være nyttig for de forskningsoppgaver som kan utføres ved AAKs. Definisjonen er: *"Forskning og utviklingsarbeid (FoU) er skapende arbeid på systematisk grunnlag med henblikk på å øke den vitenskapelige og tekniske viten, herunder viten vedrørende mennesker, kultur og samfunn - samt utnyttelse av den eksisterende viten til å an vise nye praktiske anvendelser"*. Denne vide definisjonen av forskning og utvikling deles opp i grunnforskning, anvendt forskning og utviklingsarbeid:

Grunnforskning er eksperimentell eller teoretisk virksomhet som primært utføres for å skaffe til veie ny kunnskap om det underliggende grunnlaget for fenomener og observerbare fakta, uten sikte på spesiell anvendelse eller bruk.

Anvendt forskning er også virksomhet av original karakter som utføres for å skaffe til veie ny kunnskap. Anvendt forskning er imidlertid primært rettet mot bestemte praktiske mål eller anvendelser.

Utviklingsarbeid er systematisk virksomhet som bruker kunnskap fra forskning og praktisk erfaring, og som er rettet mot å framstille nye og vesentlig forbedrede materialer, produkter eller innretninger, eller mot det å innføre nye eller vesentlig forbedrede prosesser, systemer og tjenester.¹

I vid forstand kan også andre oppgaver og virksomheter trekkes inn som en del av en forskningsprosess, så som forskningsforberedende arbeid, dokumentasjon og formidling. En slik vid definisjon av forskningsbegrepet er imidlertid ikke egnet til å avgrense og tydeliggjøre forskningsoppgavene, og det stilles heller ikke de samme metodiske krav til disse oppgavene som til forskning. Det kan derfor være nyttig å vise til den definisjonen for forskning som Norsk Folkemuseum bruker, og som også skiller forskningen fra kunnskapsoppbygging og utviklingsaktiviteter som inngår som en del av AAKs sine løpende og praktiske oppgaver:

Forskning er kreativ virksomhet som utføres systematisk for å oppnå økt kunnskap. Forskning skal være basert på problemstillinger, anerkjente vitenskapelige metoder og teoretisk forankring, og skal formidles i vitenskapelig form.²

Etter denne definisjonen vil ikke dokumentasjon, innsamling, kunnskapsoppbygging om samlingene og formidling kunne anses som forskning. Det er imidlertid viktig å være oppmerksom på at så vel museologi som arkivistikk, som kan omfatte temaer av denne karakter, er å anse som forskning når de vitenskapelige metoder ivaretas.

Hvorfor skal AAKs forske, og hvorfor skal andre forske i AAKs sine samlinger?

AAKs har en visjon: *"- vel bevart, godt fortalt - Aust-Agder kulturhistoriske senter (AAKs) skal være en døråpner til fortid, samtid og framtid og et ledende fagmiljø for arkiv og museum"*.

¹ <http://www.snl.no/forskning> [19.08.2010].

² Forskningsplan Norsk Folkemuseum 2006-2014. Desember 2006.

I virksomhetsidéen heter det: *”Aust-Agder kulturhistoriske senter skal sørge for at gjenstander, arkiver, litteratur og andre relaterte kildetyper som har kulturell eller forskningsmessig verdi, eller som ivaretar administrative, rettslige eller velferdsmessige dokumentasjonsbehov for innbyggerne i Aust-Agder, blir samlet inn, bevart, formidlet og gjort tilgjengelig for allmennhetens bruk.*

AAks skal arbeide for å skape forståelse for og bevissthet om disse kildetypenes kulturelle og samfunnsmessige verdi”.

AAks sin oppgave er å ta vare på og formidle informasjon som kan bidra til at samfunn, grupper og enkeltpersoner kan sikre seg identitet og tilhørighet, velferd og demokratiske rettigheter og dermed bygge plattformer for samtidige og framtidige valg.

Det er hensiktsmessig at AAks, som forvalter av den største samling av arkiv og gjenstander til fylkets kultur og historie, har forskning som en sentral oppgave. Selskapsavtalen (§ 5) bestemmer at AAks skal *”Gjennom forskning og formidling arbeide for å levendegjøre Aust-Agders kultur og historie”* og *”Bidra til å øke den museums- og arkivfaglige kompetansen innenfor det samlede kulturhistoriske og administrative oppgavefeltet i Aust-Agder”.*

Forskning er et viktig redskap for å få fram ny kunnskap som kan bidra til en kontinuerlig dialog med omverdenen og vår egen samtid. Ny kunnskap er avgjørende for at AAks skal kunne oppfylle sin rolle som leverandør av samfunnsrelevante og samfunnskritiske problemstillinger.

Men forskning anses også som viktig for at institusjonen skal kunne drive en målrettet og meningsfull innsamlings- og dokumentasjonsvirksomhet og løse sine oppgaver på en rasjonell og hensiktsmessig måte. Et vesentlig element er også at ansatte ved AAks opparbeider seg inngående kjennskap til og kunnskap om institusjonens samlinger. Denne spesialkunnskapen kan gå tapt dersom ikke forskningsoppgavene ivaretas i tilstrekkelig grad. Gjennom sin inngående kjennskap til og forvaltning av samlingene har personalet ved AAks de beste forutsetninger for å sikre og videreutvikle denne kunnskapen gjennom forskning.

Forskningen omfatter ikke bare historiske og kulturhistoriske temaer i fortid og samtid, men også museologi og arkivistikk. Museologi omfatter forskning om museenes historie, deres institusjonelle vilkår og verdigrunnlag, om deres ideologiske betydning og rolle i samfunnet og om måter de løser sine oppgaver på. Arkivistikk er læren om arkiver, hvordan de dannes og organiseres, bevares og gjøres tilgjengelig, hvilke redskaper arkivfaget har til disposisjon, men også hvilken forvaltningsmessig og samfunnsmessig verdi de har og hvilken rolle de spiller. Måten disse oppgavene løses på har vidtrekkende konsekvenser for samtidas dokumentasjon av saksbehandling, oppgaveløsning og innbyggernes rettigheter og for framtidens muligheter til å finne svar på sine spørsmål.³

Det er flere grunner til at andre skal forske i temaer som kan finne sine kilder i de samlinger AAks forvalter. For det første er forskningen fri, og enhver som forsker i temaer som kan belyses ved hjelp av de kildesamlinger som AAks forvalter skal ha enkel tilgang til relevant materiale. Det er derfor en hovedoppgave for AAks å tilrettelegge samlingen slik at denne tilgangen blir reell. For det andre forvalter AAks viktige kildesamlinger til Aust-Agder og Agders historie som har stor relevans for de som forsker i temaer fra landsdelen. For det tredje vil den forskningen som AAks selv kan utføre, aldri bli tilstrekkelig til at

³ Jfr. f.eks. Forskningsplan for Statens [Danmarks] Arkiver 2009-2012; <http://www.sa.dk/composite-1767.htm> [23.08.10].

kunnskapsvervelsen om landsdelens historie, kultur og forvaltning får et slikt omfang at den blir et betydelig virkemiddel til å nå de føringer som ligger i bl.a. stortingsmeldinger om å bli en aktiv og kritisk samfunnsinstitusjon. AAks er i sitt formidlings- og utviklingsarbeid avhengig av at andre forsker i problemstillinger fra og relevant for Aust-Agder. AAks er avhengig av å kunne samarbeide med andre om utvikling av denne forskningen, også når det gjelder utvikling av de redskaper som er nødvendig for at oppgaveløsningen skal være faglig tilfredsstillende. AAks bør derfor bidra til å finne fram til og bruke virkemiddel som kan fremme slik forskning.

Forskning, forskningsforberedende arbeid og kunnskapsutvikling

Forskningen er avhengig av god tilrettelegging av kildematerialet forskeren henter kunnskapen fra. Det er derfor svært viktig at det er utviklet og utarbeidet framfinnings- og organiseringshjelpemidler som kataloger og databaser over samlingene både ved egen institusjon og ved andre institusjoner som har kildesamlinger relevant for det forskningsarbeidet som utføres. Disse oppgavene, som utføres som en generell tilrettelegging av tilgangen til kildene for alle brukergrupper, er svært tidsbesparende når forskeren skal søke sine kilder. Etter hvert som portaler som Arkivportalen og DigitaltMuseum fylles og videreutvikles og digitaliseringsprogrammer gjennomføres, vil forskeren få et hjelpemiddel som er uvurderlig. Nasjonalbibliotekets digitaliseringsprogram for norsk litteratur er allerede blitt en viktig ressurs. Etter hvert vil det bli etablert et samsøk for abm-sektorene. I tillegg er det opprettet en rekke nettsteder internasjonalt som gir tilgang på ulike kildetyper som ellers ville ha vært vanskelig tilgjengelig.

I noen sammenhenger kan det være relevant at forskningsprosjekter og tilrettelegging ved hjelp av registrering og digitalisering av kilder samkjøres. Det krever imidlertid tidlig og god planlegging og samkjøring av ressurser.

Kunnskapsutvikling skjer på en rekke områder innenfor institusjoner som AAks. Kunnskap bygges opp og utvikles i det daglige og løpende arbeidet av alle ansatte ved en institusjon, enten kunnskapen har en teoretisk eller praktisk karakter. Denne kunnskapen er verdifull for institusjonens totale kunnskapsvervelse og kunnskapsutvikling, og praktisk ervervet kunnskap kan ofte gi en dypere teoretisk innsikt og forståelse. Det er viktig at slik kunnskap trekkes inn i utvikling av forskningsprosjekt og realisering av ervervet kunnskap når det er formålstjenlig, ikke minst når det gjelder gjennomføring av utstillingsprogrammer.

I noen sammenhenger vil realkompetanse kunne danne grunnlaget for en videre vitenskapelig tilnærming til aktuelle problemstillinger. Det er viktig at institusjonen har en politikk for bevaring og videreutvikling av slik realkompetanse.

Nasjonale føringer

Staten har de siste 10-året gitt en rekke føringer som har betydning for utvikling og prioritering av forskningen ved AAks. I St.meld. nr. 22 (1999-2000) ABM-meldinga⁴ påpekes at *"Musea forvaltar store mengder unikt kjelde- og dokumentasjonsmateriale av potensiell forskningsmessig interesse på mange nivå. Dessutan har musea gode vilkår for formidling av forskningsresultat"*. Meldinga viser også til at *"kunnskapsoppbygging og forskning er grunnleggjande vilkår for at musea skal kunna drive meiningsfull innsamlings-*

⁴ St. meld. nr. 22 (1999-2000) Kjelder til kunnskap og oppleving. Om arkiv, bibliotek og museum i ei IKT-tid og om bygningsmessige rammevilkår på kulturområdet, s. 86f.

dokumentasjons- og formidlingsverksemd”. ABM-meldinga vektlegger ikke forskning i arkivinstitusjoner i samme grad. Men arkivinstitusjonene forvalter størsteparten av det kildematerialet som den historiske forskningen er basert på. De samme begrunnelser for at musea skal drive forskning er i hovedsak også gjeldende for at arkivinstitusjoner skal drive forskning. AAKs, som en ABM-institusjon, forvalter dessuten både gjenstandsmateriale og arkivsamlinger. Det skal utarbeides ei stortingsmelding om arkiv, som ventelig vil ta opp temaet om forskning innen arkivfaget i større grad. I tillegg har AAKs ei stor boksamling som er relevant for og støttende til de oppgavene AAKs skal løse som museum og arkiv.

I St.meld. nr. 48 (2002-2003) Kulturmeldinga⁵ blir det lagt stor vekt på at formidling skal være tufta på et faglig grunnlag som er etablert gjennom egen forskning, og at samlingene skal danne grunnlag for kunnskapsproduksjonen. Musea skal som kultur- og samfunnsinstitusjoner stå i en kontinuerlig dialog med omverdenen og med egen samtid. Forskningen danner grunnlaget for at institusjonene skal kunne oppfylle sin rolle som samfunnsbevisste og samfunnskritiske institusjoner. Tilsvarende understrekes betydningen av forskning i St.meld. nr. 49 (2008-2009) Framtidas museum. I målformuleringen sies bl.a. at *”Forskning og kunnskapsutvikling ved museene er et nødvendig faglig grunnlag for innsamling, dokumentasjon og formidling”*.⁶

St.meld. nr. 24 (2008-2009) Digitaliseringsmeldinga⁷ vektlegger foruten bevaringsperspektivet også formidlingsperspektivet for digitalisering av kulturarven: *”Det vil være et hovedmål ved digitaliseringssatsingen å gjøre kultur- og kunnskapskildene lettere tilgjengelig for brukerne. Digital IKT bidrar til å oppheve skillet mellom sektorer og institusjoner, noe som vil styrke brukernes tilgang til kildene. Slik sett vil digital tilgjengeliggjøring innebære en demokratisering av kultur- og kunnskapsarven”*. Digitaliseringsmeldinga peker også på at *”Det finnes en rekke brukergrupper som har behov for bedre tilgang til abm-sektorens materiale gjennom digitalisering. Det kan for eksempel være allmennbrukeren, forskere, studenter, skoleelever, slektsgranskere, lokalhistorikere, aktører i næringslivet, frivillige organisasjoner, forsknings- og utdanningsinstitusjoner, offentlig forvaltning, forlag og media eller abm-institusjonene selv”*. Digitalisering av viktige serier i AAKs sine samlinger vil lette tilgangen til egne kildeserier, men minst like viktig er den tilgangen som gis andre brukere og den tilgangen egne forskere får til andre institusjoners samlinger relevant for de forskningsoppgavene som skal utføres ved AAKs.

AAKs er forpliktet til gjennom disse statlige føringer (stortingsmeldinger) og av de årlige tilsagnsbrev fra KKD m.v. å sørge for at forskningen ved AAKs bidrar til kunnskapsoppbygging, god samlingsforvaltning, relevant innsamlingspolitikk, kreativ og kritisk kunnskapsformidling etc., og at AAKs videreutvikler seg til en moderne og kritisk samfunnsinstitusjon.

Norges Museumsforbund har utarbeidet “Forslag til tiltak for å styrke forskningen ved museene”. Blant forslagene til tiltak heter det: *”Understreke betydningen av at museene prioriterer egen forskning og at de enkelte institusjoner og ledere har ansvar for å gjennomføre tiltakene”*.⁸

⁵ St. meld. nr. 48 (2002-2003) Kulturpolitikk fram mot 2014, s. 183.

⁶ St. meld. nr. 49 (2008-2009) Framtidas museum - Forvaltning, forskning, formidling, fornying, s. 99ff og 152f.

⁷ St. meld. nr. 24 (2008-2009) Nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarven, s. 14.

⁸ http://www.museumsforbundet.no/pdf/forskning_tiltaksplan2008.pdf [23.08.2010].

Tilsvarende retningslinjer eller foreslag til tiltak synes ikke å være utarbeidet av Riksarkivaren. Det kan imidlertid være nyttig å orientere seg i det danske Rigsarkivs Forskningsplan for Statens Arkiver 2009-2012. Her begrunnes det bl.a. hvorfor det skal være forskning i Statens Arkiver.⁹

For øvrig vises det til ABM-utviklings strategiske plan 2009-2014, der et av innsatsområdene er "*Forskning, utdanning og livslang læring*", og der styrking av forskning i og om arkiv, bibliotek og museer er ett av delmålene.¹⁰

AAks - bakgrunn, målsettinger og strategier

I 1832 ble Arendals Skoles offentlige Bibliothek og Museum etablert. Målet var å samle inn litteratur, gjenstander og arkivdokumenter for å dokumentere og formidle Arendals og Aust-Agders kultur og historie. I 1930-åra ble det gjort prinsippvedtak i Arendal bystyre og Aust-Agder fylkesting om å omdanne Arendals Museum til et fylkesmuseum. I 1951 ble Aust-Agder-Museet stiftet, med Aust-Agder-Arkivet som en integrert del av fylkesmuseet. I 1958 ble Aust-Agder-Arkivet skilt ut som egen institusjon for å ivareta arkivoppgavene. I 2003 ble Aust-Agder-Museet, Aust-Agder-Arkivet og Aust-Agder museumstjeneste samorganisert i Aust-Agder kulturhistoriske senter IKS (AAks).

Museer og arkiver generelt har en lang tradisjon for å drive forskning. Ved AAks sine forløpere, Aust-Agder-Museet og Aust-Agder-Arkivet, har forskningen ikke vært institusjonalisert, men det vitenskapelige personalet ved disse institusjonene har i vekslende grad drevet med forskning på ulike tema og nivå. Forskningen ved AAks har til nå ikke vært tilstrekkelig organisert og gitt de tilstrekkelige ressurser og rammer. Ansatte har til en viss grad brukt fritida til forskning. Det er i samsvar med praksis ved tilsvarende institusjoner. Forskning i arbeidstida har likevel foregått bl.a. når en har fått tildelt midler utenfra. Ansattes kompetanse har også vært etterspurt til oppdragsforskning.

Det er en målsetting med denne forskningsplanen at forskningen heretter skal gis tilstrekkelige føringer og rammebetingelser, slik at nødvendig kunnskapsvervelse kan finne sted og gi et tilstrekkelig grunnlag for en moderne og kunnskapsbasert forvaltning av institusjonens oppgaver, ikke minst når det gjelder utstillings- og formidlingsprogram. Etter framdriftsplanen for nybygg for AAks skal nytt museums- og arkivbygg stå ferdig høsten 2013. Det er da grunnleggende viktig at utstillings- og formidlingsprogrammet for nybygget baserer seg på en moderne og kunnskapsbasert forståelse av hvordan institusjonen skal løse sine oppgaver og formidle fylkets kultur og historie.

Rammene for og hensiktene med forskningen ved AAks settes i selskapsavtalens formålsparagraf (§ 5). I selskapsavtalens § 5, 1. ledd heter det at AAks "*skal arbeide for at verdifulle gjenstander, arkiver og andre informasjonsbærere av historisk og administrativ verdi blir samlet inn, tatt vare på og gjort tilgjengelig for allmennhetens bruk, forskning og for kulturelle og administrative formål*". Dvs. at AAks har bruk for kunnskap og redskaper, og å utvikle kunnskap og redskaper, for å oppnå denne målsettingen. Ved siden av den kulturhistoriske forskningen er det derfor også behov for utviklingsforskning av arkivfaglig (arkivistikk) og museumsfaglig (museologi) karakter. Jfr. også 2. ledd om at de museumsfaglige og arkivfaglige oppgavene skal utføres i tråd med ICOM's og ICA's etiske

⁹ [http://www.sa.dk/media\(2735,1030\)/Forskningsplan_2009-2012.pdf](http://www.sa.dk/media(2735,1030)/Forskningsplan_2009-2012.pdf) [23.08.2010].

¹⁰ <http://www.abm-utvikling.no/om-abm-utvikling/mal-og-visjon/strategisk-plan-for-abm-utvikling-2009-2014.html/?searchterm=Strategisk%20plan> [23.08.2010].

retningslinjer og i tråd med nasjonal føringer. I samme retning peker bestemmelsene i § 5, 3, der det heter at AAKs skal *”Bidra til å øke den museums- og arkivfaglige kompetansen innenfor det samlede kulturhistoriske og administrative oppgavefeltet i Aust-Agder”*, og at AAKs skal *”Være eiernes faginstans i museums- og arkivfaglige spørsmål”*. Behovet for den historiske og kulturhistoriske forskningen kommer særlig fram i formuleringen: *”Gjennom forskning og formidling arbeide for å levendegjøre Aust-Agders kultur og historie”*. En levende framstilling og formidling av fylkets kultur og historie forutsetter erverving av ny kunnskap gjennom forskning. Forskningen kan også være oppdragsforskning, jfr. § 5, 4. ledd.

AAks strategier for forskningen ved institusjonen framkommer først og fremst i OU-programmet og i strategiplanen. I OU-programmet¹¹ (2005) foreslås det opprettet *”en strategisk funksjon for forskning & utvikling”*. Det foreslås tilsvarende opprettet en Faggruppe for forskning og utvikling (Fa-FoU) ledet av en forskningsleder. Begrunnelsen for opprettning av en strategisk funksjon for forskning og utvikling var hovedsakelig *”for å gi økt fokus og bevissthet til forsknings- og utviklingsarbeidet”*, men også for å kunne levere bedre og flere tjenester til publikum, synliggjøre og bruke institusjonens kompetanse og å fremme samarbeid og en tverrfaglig utvikling. OU-programmets forslag ble implementert i løpet av 2005 (styrevedtak sak 26/05) ved at det ble tilsatt en egen forskningsleder og ved at det ble opprettet en faggruppe for forskning og utvikling. I 2007 ble det utarbeidet et foreløpig forskningsreglement.

AAks sin strategiplan¹² gir en del føringer som tilsier at forskningen må gis et sterkere fundament og en bredere plass ved institusjonen, dersom så vel selskapsavtalens bestemmelser som sentrale føringer skal kunne imøtekommes. Det heter bl.a. at: *”Grunnlaget for suksess ligger i institusjonens evne til å tolke fortida ut fra samtidas problemstillinger og strukturer, og gi dagens moderne mennesker relevant informasjon og kunnskap som bidrar til rettferd, velferd og framtidsoptimisme. I en slik setting må informasjonstolkningen og informasjonsoverføringen (dokumentasjon) være relevant, kritisk og skapende”*.

I strategiplanen vises det til at dagens samfunn er i rask utvikling og endres fortløpende bl.a. på grunn av globalisering og utvikling mot et flerkulturelt samfunn, endringer i tradisjonelle verdier og samfunnsstrukturer, pågående klimaendringer og behov for bevissthet knyttet til endret livsstil og forbruksmønstre. Samtidig fører ny teknologi til dyptgripende endringer i kommunikasjonsformer og informasjonsoverføring.

Påpeking av disse utfordringene er helt i tråd med intensjonen i de sentrale føringer om at dagens samfunnsinstitusjoner må makte å *”stå i en kontinuerlig dialog med omverdenen og med egen samtid”*. Men strategiplanen understreker også at AAKs har og skal fortsatt ha et hovedblikk på fortidas kultur og historie og holde fast ved og formidle samfunnets tradisjonelle verdier. De kulturhistoriske samlinger anses å ha en egenverdi uavhengig av de endringer som skjer i samfunnet. I tider med store utfordringer og krav om endringer, skal AAKs sin virksomhet bidra til stabilitet, nytenkning og framtidsoptimisme. Samtidig skal de gamle tradisjoner føres inn i det moderne samfunn.

Strategiplanens hovedmål 5 er: AAKs skal gjennom forskning bidra til å levendegjøre Aust-Agders kultur og historie. Hovedutfordringene er organisering og samarbeid om forskning, utvikle forskningskompetanse gjennom samarbeid og nettverk og utvikling av forskningsprosjekt knyttet til nye utfordringer og nye muligheter. For å imøtekomme disse

¹¹ Rapport fra OU-programmet ved AAKs 2005, s. 47 og 50.

¹² Strategiplan 2011-2014, jfr. s. 2f og 8.

hovedutfordringer setter strategiplanen opp strategimål med følgende tiltak: Implementere plan og reglement for forskning ved AAKs, videreføring av samarbeid med forskningsinstitusjoner det er naturlig å samarbeide med og videreutvikle samarbeidet innen Forskningsnettverk Agder. Tiltakene presiserer dessuten forskning i problemstillinger knyttet til mangfold, flerkulturer, energibruk og økoballanse og forskning basert på samlingene for å få fram ny kunnskap som grunnlag for utstillinger og formidlingsprosjekt i nybygget.

I strategiplanen står det også at ”*Bygging, ferdigstilling og ta i bruk nybygg er institusjonens største utfordring*”. Forskning for å få fram ny kunnskap som grunnlag for et utstillings- og formidlingsprogram i nybygget vil derfor måtte prioriteres de første åra.

III KILDEMATERIALET

Overordnet kan en si at forskningens hensikt er å finne og forstå fenomenene; dvs. de hendelser som fant sted eller de virkeligheter som eksisterte i fortida. En må da ha en formening om hvilke fenomener en skal lete etter og hvordan en skal makte å forstå dem. Hvilke fenomener en leter etter må, i alle fall til en viss grad, relaterer seg til det som er AAKs sine målsettinger og forutsetninger (kompetanse, samlinger/kilder eller andre ressurser). AAKs sin hovedoppgave er knyttet til Aust-Agders/Agders kultur og historie. AAKs sine forutsetninger ligger dels i de samlinger vi forvalter og dels i den kompetanse vi besitter og skal besitte på ulike områder og fagfelt. Men forutsetningene kan også ligge i annen kompetanse og i andre institusjoners samlinger. Her vil det pågående og kommende digitaliseringsarbeidet ved arkiv, bibliotek og museum få stor betydning.

Temaene for AAKs sin forskning er i utstrakt grad immaterielle. Fenomenene er i vår sammenheng hovedsaklig fortidige, eller ikke lenger eksisterende, eller bare eksisterende i form av reminisenser av hendelser/virkeligheter i det fortidige samfunn, eller i form av immaterielle eller konkrete spor, dvs. kilder. AAKs forvalter gjennom sine samlinger en betydelig del av sporene etter eller kildene til de fortidige virkeligheter, som gir forutsetningene for dagens komplekse samfunn.

Kildesamlingene ved AAKs

De omfattende samlingene ved AAKs er det viktigste utgangspunktet for at personell ved AAKs skal utføre forskning. Gjennom snart 180 år har institusjonen og dens forløpere bygd opp omfattende samlinger av gjenstander, arkiv, litteratur, foto o.a. Samlingene omfatter kilder til dokumentasjon av et vidt spekter av fylkets kultur og historie. Samlingene består i dag av 13 fredede og/eller vernede bygg og anlegg, 45 000 gjenstander, 8 000 hyllemeter arkivmateriale, 50 000 bøker, 500 000 fotografier og 4 000 kart og tegninger. Mesteparten av kildematerialet er fra 1500-tallet og framover, men samlingen inneholder også materiale av langt høyere alder. Nedenfor gis en kort oversikt over de viktigste samlingskategoriene. For øvrig vises det til AAKs sine registre og oversikter. Samlingene omfatter først og fremst materiale fra eller med tilknytning til Aust-Agder, med hovedvekt på Arendalsregionen. En del av materialet har en annen geografisk proveniens, som f.eks. det etnografiske materialet, deler av det arkeologiske og naturhistoriske materialet.

Antikvariske bygg og anlegg

AAks eier og forvalter 13 antikvariske bygninger og anlegg. Noen av disse står i sitt opprinnelige miljø, andre er flyttet til det påtenkte Aust-Agder tunet. Gjennom sine spesielle historier og utvelgelse for bevaring representerer bygningene i seg selv kulturhistorie og kilder til kulturhistorie. Bygningene er også fysiske rammer rundt mange museumsgjenstander og danner på den måte "autentiske" miljøer.

Merdøgaard i uthavna Merdø har tre antikvariske bygninger fra 1700-tallet; våningshus som er fredet, sjøbod og fjøs, samt brønnhus. Bygningene står på sin opprinnelige plass. Merdøgaard er representativ for 1700-tallets skipperhus. Skjærgårdsmuseet ble etablert i 1930 som et av de første museer i landet der man bevarte på stedet. Innbo og interiør er ellers fra ca. 1800.

Østre Angelstad i Holt er et tilnærmet komplett gårdstun med fredet våningshus av Nedenestypen, bygd en gang midt på 1700-tallet. Uthus med låve og fjøs er delvis bygd på 1960-tallet, men inneholder også et fredet steinfjøs. Gårdens historie er knyttet til Aust-Agder fylkes historie fordi det var her det første amtsformannskapsmøtet for Nedenes og Råbyggelaget ble holdt i 1838.

Langsæ gård og dens eiere har spilt en viktig rolle i Arendals bys historie i og med at all grunn i byens sentrum har tilhørt eiendommene Langsæ og Strømsbu. Det nåværende våningshus ble oppført som landsted for en kjøpmannsfamilie i 1857. De øvrige bygningene i tunet ble revet for å gi plass til Aust-Agder-Museet og Aust-Agder-Arkivet.

Aust-Agder tunet på Langsæ har fire bygninger som er flyttet til Langsæ. Den opprinnelige planen for disse bygningene var et friluftsmuseum, men denne tanken ble skrinlagt omkring 1970. *Enghavehuset* kommer fra østre bydel i Arendal. Huset er et typisk våningshus fra sjømanns- og småbrukermiljø på kyststripa av Agder på slutten av 1700-tallet. *Hesthaghuset*, bygd i 1801, kommer fra husmannsplassen Hesthagen under Holt prestegård. Hesthaghuset var hjemmet til den kjente språkforskeren Knud Knudsen (1812-1895). *Bråtenhuset* er et bolighus i to etasjer fra gården Bråten i Søndeled. Huset er av typen mindre Nedenes-hus. Den eldste delen er antagelig oppført på 1700-tallet i 1½ etg., påbygd på 1800-tallet med bryggerhus. *Badstue*, som lå på gården Moland i Søndeled.

Klokkebua er en sjøbod bygd i første del av 1800-tallet. Klokkebua er flyttet fra skipsverftet på Holmen i Risør. Klokkebua ble brukt til lager av inventar og utstyr, tauverk for skuter i vinteropplag eller til reparasjon, samt til seilmakerverksted og materiallager for skipsverftet. Klokkebua er i dag lager for sleder, vogner, et helt vognmakerverksted, båter og båtbyggerverktøy, brannslukkingsutstyr og andre store gjenstander, samt fiskeredskaper. AAks forvalter også et fredet gravsted fra første del av 1800-tallet på *Tangen* på Hisøy.

*Spesialsamlinger og delsamlinger for museumsgjenstander*¹³

Bildesamlinga omfatter bildemateriale i ulike teknikker; oljemalerier, akvareller, trykk og fotografier, samt tredimensjonale figurer i tre, gips, jern og bronse. Serien består av om lag 3000 objekter.

Den numismatiske samlinga består av medaljer, mynter og pengesedler, norske og utenlandske, antikke og moderne. Denne samlinga består av vel 6000 objekter.

Geologisamlinga er AAks' mest omfattende samling av naturhistoriske objekter, med vel 2000 registrerte objekter. De fleste har lokal proveniens fra Aust-Agder.

¹³ For en nærmere beskrivelse av samlingene, se Samlingsforvaltningsplan for gjenstander ved Aust-Agder kulturhistoriske senter 2010, s. 14-19.

Fugle- og eggsamlinga ved AAKs har liten vitenskapelig verdi i en naturhistorisk sammenheng. Det er opprettet en nummerserie med de norske fuglene i samlinga. Store deler av den naturhistoriske delen av samlingene ellers er registrert og umerket. En stor del av den naturhistoriske samlinga er brakt hjem av sjøfolk fra andre deler av verden og har derfor i mange tilfelle samme historiske opphav som vårt etnografiske materiale.

Den etnografiske samlinga består i dag av vel 800 objekter fra mange land og verdensdeler. Den er i hovedsak samlet inn av sjøfolk i den perioden Arendal var landets fremste sjøfartsby.

Den arkeologiske samlinga. En del av samlinga må klassifiseres innen fagfeltet *klassisk arkeologi*, og har på samme måte som samlingene innen etnografi og naturhistorie nær sammenheng med Arendal rolle som sjøfartsby. Dette dreier seg om objekter sjøfolk har ervervet i havnebyer omkring Middelhavet, eller andre steder i Europa, og teller ca. 170 objekter. De arkeologiske funn kan deles i *jordfunn innkommet før 1905* og *marinarkeologiske funn innkommet før 1978*. AAKs' samling av arkeologiske jordfunn er innkommet fra 1832 og fram til kulturminneloven ble gjeldende i 1905. Den utgjør ca. 600 norske gjenstander, og ca. 60 objekter fra andre steder i Norden. De marinearkeologiske funn stammer i hovedsak fra et samarbeid mellom dykkere og Aust-Agder-Museet som fant sted fra 1960-tallet av og stammer fra undersøkelser av gamle havneområder, bl.a. i Homborsund havn og Lyngør. Homborsund-funnene utgjør til sammen nesten 1400 registrerte objekter. AAKs har dessuten ca. 500 uregistrerte løsfunn. Vraket av slaveskipet *Fredensborg* ble funnet i 1973 og utgravd dels i regi av Norsk Maritimt Museum og Aust-Agder-Museet. Funnene er i dag en sentral del av AAKs' utstillinger og formidler både lokalhistorie, verdenshistorie og fundamentale menneskerettigheter. *Fredensborg*-funnet utgjør vel 250 registrerte objekter.

De maritim samlinger består av skutebilder, skutemodeller, skipstømrerverktøy, navigasjonsutstyr etc.

Ovnssamlinga omfatter ovner fra 1600- til 1800-tallet hovedsakelig støpt ved de tre jernverka (Næs, Egeland og Froland) i Aust-Agder, men også fra jernstøperiene som ble etablert i annen halvdel av 1800-tallet..

Industriprodukter fra 1900-tallet. En rekke objekter i samlingene representerer industriproduksjon i Aust-Agder fra slutten av 1800-tallet og 1900-tallet. De omfatter ovner, vedkomfyrer, jordbruksredskap, gravminner og elektriske produkter som elektriske komfyrer, lyspærer og telefoner. AAKs har også produksjonsutstyr i samlingene.

Kirkesamlinga består av enkeltobjekter fra en del kirker i Aust-Agder.

AAKs har store samlinger *møbler og innbo*, særlig fra 1700-tallet til ca. 1900. Objektene er dels laget lokalt, i noen grad er de importert fra utlandet.

Sølvgjenstander. Sørlandsbyene hadde en rekke sølvsmeder. Dette gjenspeiles i samlingene.

Drakter og tekstiler er en viktig del av AAKs sine samlinger. Denne delen av samlingene ble særlig utviklet i åra mellom 1965 og 1993. Da fikk museet et eget tekstilmagasin som ble innredet med Norsk Folkemuseum som forbilde.

Bondekultur og folkekunst. AAKs har en stor samling gjenstander som representerer bondekulturen. Mye av dette er tilvekst fra omkring år 1900, ervervet fra oppkjøpere som reiste fra gård til gård og kjøpte opp.

Fiske og fangst. Klokkebua rommer AAKs sin samling av fiskeredskaper, hovedsakelig innkommet i 1975-76 gjennom Hartvig Dannevig's kystkulturprosjekt.

Håndverk. En rekke håndverksfag er representert i AAKs' samlinger, både typiske byhåndverk og bygdehåndverk. Større samlinger innen dette emnet ble det ikke før etter 1965.

Våpen. AAKs har en relativt stor våpensamling, som omfatter både kanoner og håndvåpen.

Leiketøy. Oppbygging av samlinga av leiketøy har vært et satsningsområde fra ca. 1970 og utover.

Samtidsdokumentasjon dagligvarer 1995-96. I 1995-96 ble det gjennomførte et innsamlingsprosjekt for dagligvareemballasje, butikkplakater, sjokkselgere og annet materiale fra dagligvarebutikker.

Gjenstandssamlingene registreres i Primus og dokumentasjon legges fortløpende ut på DigitaltMuseum.

Arkivsamlingene

Arkivsamlinga omfatter ca. 8000 hyllemeter arkiv, derav ca. 5000 hm kommunale og fylkeskommunale arkiv og ca. 3000 hm privatarkiv.

Kommunalt¹⁴ og fylkeskommunalt arkivmateriale

AAks er depotinstitusjon for eldre og avsluttede arkiver fra samtlige av fylkets kommuner (med unntak av Bykle kommune) og fylkeskommunen, og mottar avleveringer til depot alle bevaringsverdige arkiver skapt av disse. Dette materialet omfatter arkiv fra i alt 33 eksisterende og tidligere kommuner, samt fylkeskommunen fra 1837 (og sognekommuner fra slutten av 1700-tallet) og fram til vår tid. Kommunal arkivdanning og arkivforvaltning er regulert av Arkivloven av 1992 og forskrifter til loven.

Materialet gir en bred og god innsikt i samfunnsutviklinga i bygd og by gjennom 200 år. Kommunenes virksomhet omfattet den første tida hovedsakelig spørsmål knytta til skole, fattigomsorg, kirke og veibygging. Volumet i disse oppgavene var på 1800-tallet beskjedent, men fra slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet ble oppgavene stadig utvidet og omfatta flere og flere av fylkets innbyggere. Skolevesenet ble bygd ut og de sosiale oppgavene ble mer og mer omfattende. I byene ble de tekniske oppgavene utviklet tidligere enn på landsbygda, men etter andre verdenskrig har de tekniske tjenestene blitt svært omfattende i alle kommuner. Den kommunale administrasjonen omfatter i våre dager et stort spekter av tjenester som står sentralt i innbyggernes daglige liv. Hva dokumentasjonen i kommunearkivene omfatter kan kort gjengis ved oppstilling av følgende forvaltningsområder: De folkevalgte organer og kommunenes sentraladministrasjon, folkeregister, økonomiforvaltning, kirke og kultur, undervisning, sosiale oppgaver, tekniske tjenester, rettspleie, nærings- og ressursforvaltning, krise- og reguleringstiltak, kommunal næringsdrift og forsvar og beredskap.

Ved formannskapslovene av 1837 ble amtmannen/fylkesmannen tillagt administrasjonen av den nye amtskommunen/fylkeskommunen. De viktigste ansvarsområdene var vei/samferdsel, skole, helse og landbruk. I seinere år er også kulturelle oppgaver og nærings- og sysselsettingsoppgaver kommet til. De eldre delene av arkivene er i hovedsak avlevert til statsarkivet. Etter 1976 avleveres alle fylkeskommunale arkiv til AAks.

Privatarkiv¹⁵

Danning og forvaltning av privatarkiv er ikke, med enkelte unntak, regulert av bestemmelsene i Arkivloven. Innsamling og bevaring av privatarkiv er derfor basert på en faglig vurdering av arkivenes kildeverdi, representativitet i forhold til fylkets næringsstruktur, organisasjonsliv og aktiviteter innenfor den private sektor. Ikke minst er innsamlings- og bevaringsarbeidet

¹⁴ For en mer detaljert beskrivelse av kommunenes oppgaver og de arkiv den kommunale forvaltninga har skapt, se Mykland/Masdalen: Administrasjonshistorie og arkivkunnskap - Kommunene. Oslo 1987.

¹⁵ For en nærmere beskrivelse av ulike typer privatarkiv, jfr. Lange/Mangset/Ødegaard: Privatarkiver - Bevaring og tilgjengeliggjøring, Oslo 2001.

avhengig av tilgjengelige ressurser og arkivskapernes ønske og villighet til å avlevere slik arkiv til AAKs.

Arkivsamlingene er opp gjennom åra ordnet etter flere prinsipper. Arkivdokumenter som kom inn fra 1832 og framover ble registrert fortløpende kronologisk etter innkomstdato. De utgjør den såkalte *AA-samlinga*. Etter hvert og fram til 1970-åra ble arkivene i stor grad ordnet og katalogisert etter *pertinensprinsippet*, dvs. etter sak, emne eller topografi, også kalt *realistisk ordning*. Betydelige deler av AA-samlinga er i ettertid blitt realistisk ordnet.

Diplomsamlinga består av om lag 200 enkelt dokumenter, hovedsakelig rettighetsdokumenter, fra 1300- til 1600-tallet.

Personalsamlinga består av dokumenter som dels omhandler enkeltpersoner eller dokumenter skapt av enkeltpersoner. *Lokaliasamlinga* er topografisk ordnet etter kommuner, tema og gårdsnummer. Andre viktige samlinger fra denne perioden er *personarkiv*, *gårdsarkiv*, *lags- og foreningsarkiv*, *organisasjonsarkiv*, *forretningsarkiv* og *fartøyarkiv*. Materialet stammer fra slutten av 1500-tallet og framover.

Enkelte samlinger er basert på enkeltpersoners interesser og de dokumenter disse produserte eller samlet. Slike samlinger er f.eks. *Foss samling*, *Fayes samling*, *Vevstads samling*, *Oftedal samling* og *Lindstøls samling*. Materialet stammer hovedsakelig fra 1700- og 1800-tallet og omfatter et vidt spekter av tema innenfor næringsliv, offentlig forvaltning og kulturell virksomhet.

Størsteparten av privatarkivene er likevel ordnet etter *proveniensprinsippet* fra og med 1979. Samlingene ble da katalogisert eller gjenordnet etter det ordningsprinsippet som arkivskaperen brukte i administrasjonsprosessen. Disse arkivene hører til det viktigste kildematerialet til Aust-Agder kultur og historie fra 1700-tallet og fram til i dag. De omfatter de fleste aktiviteter innenfor privat sektor i fylket. De største og mest omfattende arkivene er *bedriftsarkiver* som jernverksarkivene, rederiarkivene og industriarkivene. De omfatter en rekke arkiv fra ulike typer *forretningsarkiv* fra bankvesen, forsikringsselskap og ulike typer handel- og kjøpmannskap. Det finnes et stort spekter av arkiv etter frivillige lag, foreninger, interesseorganisasjoner og institusjoner, som f.eks. idrettsarkiv.

Arkivene registreres i Asta. Oversikt over privatarkivene legges fortløpende ut i den webbaserte Samkatalogen på Riksarkivets nettsted. Arkivportalen.no har som formål at brukere av arkiv skal få tilgang til statlige, kommunale og private arkiver i alle norske arkivinstitusjoner på ett sted.

Fotosamlinga

Fotosamlinga består hovedsakelig av fotoarkiv etter fotografer i Aust-Agder, så som Hvoslef/Lund, Hvidsten, Hoff, Knutsen og Fløystad, og av samlinger bygd opp ved AAKs. Slike samlinger er f.eks. stedsbilder, portretter og fartøybilder. I tillegg finnes en rekke større og mindre samlinger, dels knyttet til privatarkiv og kommunale arkiv, dels materiale avfotografert i samarbeide med andre, som f.eks. Åmli Historielag. Hoveddelen av fotomateriale dekker perioden fra slutten av 1800-tallet og fram til midten av 1900-tallet. Digitaliserte foto registreres i Primus og legges ut på DigitaltMuseum.

Kart- og tegningssamlinga

Kartsamlinga består dels av sjøkart fra 1600-tallet og framover, uensartet samlinger av historiske kart (dels i kopi) fra 1700-tallet og framover og topografiske kart fra 1800-tallet av. Tegningsmaterialet består i hovedsak av regulerings- og plantegninger, matrikelkart og arkitekttegninger.

Avissamlinga

Avissamlinga består i hovedsak av lokalaviser fra Arendal; Vestlandske Tidende fra 1832, Agderposten fra 1874 og Tiden fra 1906. I tillegg kommer en del eksemplarer av andre aviser.

Boksamlinga

Boksamlinga består av om lag 50 000 bøker, tidsskrift og andre trykksaker. Den gamle boksamlinga fra Arendal Skoles offentlige Bibliothek og Museum utgjør ca. 11 000 bind fra 1500- til 1800-tallet. Det omfatter litteratur innen fagene filosofi, teologi, historie, geografi, naturvitenskapelige fag, statistikk, økonomi og juss, samt skjønnlitteratur. AAKs har dessuten et omfattende husbibliotek med faglitteratur som omfatter historie og andre kulturhistoriske fag, geografi, teologi, juss, språk, filosofi, religion og naturvitenskapelige fag, samt betydelige samlinger av statistisk materiale og oppslagsverk. Av skjønnlitteratur kan en særlig nevne Hamsun-samlinga og Sandemose-samlinga. Viktige samlinger er også den topografiske og personalhistoriske litteraturen og samlingene av småtrykk. I tillegg kommer omfattende samlinger av tidsskrift, særlig innenfor de historiske og kulturhistoriske fagdisipliner. Boksamlinga registreres i Mikromarc og er lagt ut på aaks.no.

Andre relevante kildesamlinger og informasjonskilder

Det finnes et betydelig antall museer, arkiv og bibliotek som forvalter dokumentasjon og informasjonsmateriale om Aust-Agders kultur og historie. Nasjonalt, når det gjelder gjenstandsmateriale, dreier det seg først og fremst om institusjoner som Kulturhistorisk Museum/Oldsakssamlinga, Norsk Folkemuseum og Norsk Sjøfartsmuseum. I tillegg finnes det en del spesialmuseer som også forvalter materialet med tilknytning til Aust-Agder. Riksarkivet, som har ansvaret for depotforvaltningen av de nasjonale statlige organers arkiv, har en stor mengde arkiv med informasjon om Aust-Agders historie.¹⁶ I tillegg finnes det en del nasjonale spesialarkiv som f.eks. Arbeiderbevegelsens arkiv og misjonsarkivet i Stavanger. Nasjonalbiblioteket har et nasjonalt ansvar for bevaring og forvaltning av litteratur og annen informasjon på ulike medier.

Regionalt har museer som Agder Naturmuseum, Vest-Agder museet, Setesdalsmuseet, Næs Jernverksmuseum og Grimstad bys museer gjenstandsmateriale med tilhørighet til Aust-Agder. Setesdalsmuseets ansvarsområde omfatter setesdalskommunene Evje og Hornnes, Iveland, Bygland, Valle og Bykle. Museet forvalter samlinger knyttet til bygnings- og gjenstandsarven i dalen, drakttradisjoner, forsvarshistorie, jernvinna, mineraler og geologi. Næs jernverksmuseum har som formål å utvikle og forvalte Næs Jernverk som minne over jernverksdriften på Nes og i Norge, samt drive formidling og forskning omkring norsk jernverkstradisjon og -historie. Grimstad bys museer har ansvaret for Ibsenmuseet, Hamsunmuseet, Grimstad bymuseum og Grimstad sjøfartsmuseum, samt Norsk Hagebruksmuseum.

Statsarkivet i Kristiansand¹⁷ er depotinstitusjon for regionale og lokale statlige organer i Aust-Agder og Vest-Agder og har et svært omfattende kildemateriale til Agders og Aust-Agders historie.

Interkommunalt arkiv i Vest-Agder IKS (IKAVA) er depotinstitusjon for fylkeskommunen og kommunene i Vest-Agder. Enkelte områder i Vest-Agder har tidligere hatt fylkestilhørighet til Aust-Agder.

¹⁶ Jfr. K. Johannesen: Håndbok for Riksarkivet, Oslo 1992.

¹⁷ Jfr. L. Mykland: Håndbok for brukere av statsarkivene, Oslo 2005.

En rekke lokalsamfunn i Aust-Agder har sine egne museer. AAKs har samarbeidsavtale med Risør Museum (trehusbyen), Elvarheim Museum (skog, jakt og fangst), Eydehavn Museet (industrihistorie/industrisamfunn), Birkenes Bygdetun (husflid, håndverk og småindustri) og Lillesand by- og sjøfartsmuseum. Det finnes også andre lokale museer som Holt Skolemuseum, Tvedestrand Museum, Vegårshei Bygdetun, Arendal Bymuseum/Kløckers hus, Bomsholmen Museum og Høvåg Museum. Dessuten kan institusjoner, foreninger og enkeltpersoner ha større eller mindre samlinger av gjenstander, arkiv, foto og litteratur, blant dem O.B. Sørensens samlinger på Brattekleiv.

Svært mye kildemateriale i form av bygninger, anlegg eller gjenstander befinner seg *in situ*, dvs. der det oppsto eller har hatt/har en funksjon. En rekke bedrifter, organisasjoner og enkeltpersoner har mer eller mindre omfattende arkiv i privat eie.

IV FORSKNING OG FORMIDLING

Forskningsområder, utfordringer og muligheter

Dersom en skal kunne ha en kvalifisert mening om hva som bør stå i sentrum for forskningen ved AAKs, bør en kunne si noe om hva som karakteriserer Aust-Agders/Agders historie, eller i alle fall peke på noen fenomener eller trekk/karakteristika som har vært viktig i landsdelens kultur og historie og for utviklingen av landsdelen, og som det skal, bør og kan forskes i. I tillegg må en kunne identifisere noen sentrale trekk og utfordringer ved landsdelens kultur og samfunnsutvikling i dag. Det spesielle eller særpregede ved Agders kultur og historie må imidlertid ikke stå i veien for forskning på temaer som omhandler generelle utviklingstrekk i samfunnet, og som også vil være gyldige for Agders historie og kultur. Disse karakteristika/fenomener vil dessuten framtre ulikt og med varierende viktighet ut fra de perspektiver som legges til grunn, de spørsmål som stilles og de hypoteser som reises og ut fra de ståsteder som velges når problemstillinger reises og hypoteser framsettes. Slike perspektiver kan f.eks. være maktperspektiv, harmoni- eller konfliktperspektiv, klasseperspektiv, kvinneperspektiv, kunsthistorisk, kulturelle og sosiale perspektiv etc.

Geografisk ståsted og forståelse vil påvirke forskningens spørsmål, gi forskjellige svar, og ikke minst nye svar. Derfor bør forskningen kunne ta utgangspunkt i ulike ståsteder, lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt. Ikke minst er dette viktig for en landsdel som geografisk omfatter områder fra høyfjell til kyst, som er plassert i skjæringspunktet mellom Øst- og Vestlandet (Agder som grenseland mellom øst og vest) og i skjæringspunktet mellom Norge og Europa.

Det er naturlig at forskningen ved AAKs i utstrakt grad knyttes opp til kildesamlingene ved institusjonen, all den tid samlingene i stor grad gjenspeiler fylkets og regionens historie og kultur. En kulturhistorisk institusjon som AAKs har et særlig ansvar for å produsere ny kunnskap om kulturarv, tradisjoner og samfunnsutvikling på Agder og i Aust-Agder. Forskningen skal legge grunnlaget for at historiene om Agder skal kunne fortelles på stadig nye måter og skape betingelser for tilhørighet, fornyelse og utvikling. Forskningen skal springe ut av institusjonens særpreg og tradisjon, men den skal samtidig stille spørsmål ved hva som er institusjonens oppgaver i en globalisert og mangfoldig verden og hvordan det kan skapes dialog med dagens moderne mennesker. Men når problemstillingen er reist er forskningen fri, og den søker sine kilder uavhengig av institusjonstilhørighet.

En rimelig tolkning av navnet Agder kan være: *Landet på kanten mot det urolige havet*. Egdene blir da: *De som bur på kanten*. I dette ligger at landsdelen alltid har rettet sitt blikk utover og alltid har mottatt impulser fra omverdenen. Regionen avgrenses av Hardangervidda i nord og havet i syd, og av de sterkere og mer sentrale regionene Vestlandet og Østlandet. Regionen endrer karakter fra høyfjell i nord via skogkledde heistrøk til kystlandskap i sør, som bindes sammen av nord-sørgående elvedaler og fjordlandskap. Samtidig endrer landskapet karakter fra de vide skogbygder i øst til de mer karrige fjord- og heilandskap i vest. I dette mangefasetterte grenselandet mellom øst og vest, mellom høyfjell og hav med skogbygder, elvedaler, kyst- og fjordlandskap og byer ligger de naturgitte forutsetninger for landsdelens historie og kultur. Her har egdene budd i uminnelige tider, men egden kom utenfra og har alltid reist utenlands. Det gir grunnlaget for å peke på en rekke sentrale og overordnede temaer for forskning i landsdelens kultur og historie:

Agder på kanten mot Europa:

- Kysten og byene som innovasjonsområder for nye impulser
- Inn- og oppland som kultur- og tradisjonsbærere
- Agder ved Europas travleste ferdsels- og handelsvei
- Agder som del av Skagerrakregionen

Agder som region og/eller grenseland mellom Vestlandet og Østlandet:

- Agders posisjon i utvikling av den norske nasjonalstaten
- Administrative strukturer, inndelinger og tilhørighet
- Bosetningsmønster, næringsstrukturer og maktsentra i det gamle samfunnet
- Utvikling av bosetnings- og kommunikasjonsmønster i det moderne samfunnet

Agder fra kyst til hei:

- Elvedalen som historisk drivkraft og utvikler
- Opplandet (og omlandet) som leverandør av råstoff, energi og arbeidskraft
- Bydannelser og forutsetninger for bydannelser
- Byene som handels- og skipsfartssenter og leverandører av knowhow, kapital og varer
- Energiproduksjon og energibruk i det førindustrielle samfunn
- Kraftproduksjon og industrialisering

Migrasjon og mangfold på Agder:

- Migrasjon og mangfold i et langtidsperspektiv
- Minoritetsgruppers historie på Agder
- Agder som innovasjonsområde for dissenter
- Turisme og innovasjon
- Sosiale og kulturelle strukturer på Agder
- Politiske strukturer

Framveksten av det moderne Agder og problematisering av det egdske/sørlandske

- Agder i verden og verden i Agder
- Fra egde til folk på Agder (Sørlandet)
- Det flerkulturelle Agder
- Dagliglivets omforming; hjem, bomiljø, arbeidsplass, fritid, kjønn og generasjon, privat og offentlig, møtet med innvandrere etc.
- Vår tids store utfordringer; energi og miljø, kvantitet og kvalitet

Flere av temaene nevnt ovenfor er uavhengige av historiske tidsperioder. Tradisjonelt har imidlertid hovedvekten av den historiske og kulturhistoriske forskningen på tema fra Agder vært knytta til nyere tid. Det er ønskelig at de tidligere tidsperioder gis større oppmerksomhet. Eksempelvis er Aust-Agder lite utforsket av arkeologer. AAKs har en liten, men interessant arkeologisk gjenstandssamling. AAKs har dessuten personell med forskningskompetanse i arkeologi.

AAks bør også kunne engasjere seg i forskningsprosjekt som har til hensikt å bringe fram ny kunnskap og å utvikle bedre redskap for å kunne forvalte de museumsfaglige og arkivfaglige oppgaver institusjonen skal utføre. Samlingene skal kompletteres, ordnes og kategoriseres, konserveres og bevares, tilgjengeliggjøres og formidles. Det krever omfattende kunnskap om samlingsforvaltning og hvordan disse samlingene best gjøres tilgjengelig for brukerne.

Digitalisering er et viktig redskap i demokratiseringen av tilgangen til den informasjon AAKs sine samlinger inneholder. Digitalisering i seg selv er imidlertid ikke nok. Den alminnelige bruker har også behov for å vite hva som finnes, hvor det finnes og hvordan det finnes. Det er derfor behov for forskningsprosjekt som fokuserer på samhandlingen mellom de digitaliserte samlingene og brukerne (eDemokrati og eForvaltning).

I en verden der ikke minst de teknologiske hjelpemidlene er i en rivende utvikling, er det viktig at personalet ved AAKs deltar i kunnskapsutviklingen og er i stand til å bruke disse redskapene på en hensiktsmessig måte. Ikke minst fordi utfordringene er omfattende og ressursene er knappe, kan slik kunnskapsproduksjon best skje i samarbeid med tilsvarende institusjoner og i nettverkssamarbeid med andre museer og arkiver.

Anvendt forskning

I utgangspunktet er forskningen fri og forskeren stiller de spørsmål og reiser de hypoteser som hun/han mener er hensiktsmessige for å få fram ny kunnskap. Oppgavefelt, målsettinger og ressurser vil likevel avgrense forskernes valg av tema. Slik også ved AAKs.

I 2013 skal nybygget ved AAKs stå ferdig. Det skal da også foreligge en utstillings- og formidlingsplan for nybygget. Arbeidet med denne planen igangsettes høst 2010. Når hovedtemaene for utstillings- og formidlingsplanen foreligger, vil det bli igangsatt forsknings- og dokumentasjonsprosjekt for å vinne ny kunnskap som kan bidra i produksjonen av utstillinger og formidlingsopplegg. På grunn av oppgavens omfang og de begrensede ressursene, er det nødvendig at forskningen konsentreres til å løse disse oppgavene. Dette vil derfor måtte være institusjonens satsningsområde for forskning de første åra.

Anvendt forskning vil også i framtida måtte bli den hovedformen som anvendes for forskning ved AAKs. Det bør likevel åpnes for at grunnforskning og utviklingsforskning kan foregå ved AAKs. Slik forskning vil trulig helst kunne utføres og bli fruktbar i samarbeid med andre og i større prosjekt initiert fra sentrale og regionale forskningsinstitusjoner og kompetansemiljøer.

Kunnskapsformidling og formidlingsformer

Formidlingsarbeidet ved AAKs har i hovedsak vært knytta til utstillinger, formidling av utstillinger til visse grupper, publisering av artikler i Aust-Agder-Arv og andre årbøker og tidsskrift, AAKs sin nettside, seminar og andre arrangementer, foredrag o.a. Resultatene av forskningen ved AAKs både kan og skal formidles gjennom de samme og andre relevante

kanaler. Men det er viktig at formidlingen av den kunnskapservervelse forskningen utgjør også gis rammer som opprettholder og synliggjør innholdet i og kvaliteten på de resultater forskningsarbeidet bringer fram. Formidlingen ved AAKs bør dessuten i økende grad være forskningsbasert.

Den vanligste formidlingsformen for vitenskapelige arbeider er publisering i tidsskrift eller bøker. Slik publisering må oppfylle kravene om at arbeidet skal bringe ny innsikt, være etterprøvbart og anvendelig for ny forskning, være i et språk og ha en distribusjon som gjør det tilgjengelig for forskere som kan ha interesse for det og benytte en publiseringskanal (tidsskrift, serie, bokutgivelse, nettsted) som har rutiner for “fagfellevurdering”.¹⁸ Vitenskapelige artikler bør dessuten registreres i databasen for vitenskapelig publisering etablert under ansvar av Norsk Vitenskapsindeks fra og med 2011.¹⁹

Vitenskapelige arbeider utført ved AAKs bør søkes publisert i tidsskrift o.l. som stiller krav til oppfyllelse av slike kriterier. Forskningsprosjekt utført ved AAKs bør, noe avhengig av prosjektets karakter og hensikt, bestrebe seg på å publisere resultatene i kvalitetsgodkjente kanaler som henvender seg til forskere som arbeider med tilsvarende problemstillinger, men også til et bredere fagmiljø. Prosjektene bør derfor oppgi publiseringskanal for hvilket publikum publikasjonen er rettet mot. Forskningsresultater og pågående forskning bør også synliggjøres ved at ansatte deltar med foredrag og innlegg på seminarer og konferanser regionalt, nasjonalt og internasjonalt. De vil også være aktuelt for institusjonen å arrangere og invitere til seminar om resultater av egen forskning, eventuelt i samarbeid med andre, som f.eks. Agderseminaret.

Disse krava til vitenskapelige kriterier i publiseringsarbeidet er ikke til hinder for populærvitenskapelig formidling. Tvert om er det svært viktig at resultatene av forskningsarbeidet når et bredt publikum. En bør derfor tilstrebe formidling i form av populærvitenskapelige foredrag, artikler i årbøker, praktbøker, utstillingskataloger, avisartikler og på nettsted.

For AAKs er det en sentral oppgave å lage utstillinger basert på eget og andres forskningsarbeid. Her vil det i noen sammenhenger være aktuelt og viktig å dokumentere forskningsinnsats, kunnskapsproduksjon og den faglige kompetanse som ligger bak utstillingen. Slike utstillinger kan dessuten være meritterende.²⁰ I en slik sammenheng er det viktig at forskeren trekkes inn i og forskningsarbeidet integreres i planleggingen av og produksjonen av utstillingen. I tillegg skal resultater av forskningsarbeidet brukes bredt i utstillings- og formidlingsarbeidet ut fra de pedagogiske behov som legges til grunn for å nå de aktuelle målgrupper.

AAKs har i dag to publiseringsformer som er mer eller mindre godt egnet til å nå et bredt og sammensatt publikum, nemlig årboka Aust-Agder-Arv og institusjonens nettsted. Institusjonen bør utvikle disse redskapene til å bli viktige publiseringskanaler for forskningsresultater oppnådd ved AAKs. Det gjelder sannsynligvis helst presentasjon av resultatene i en noe popularisert form. Det bør videre vurderes om ikke relevante artikler publisert i Aust-Agder-Arv også bør legges ut på institusjonens nettsted, eventuelt i en form tilpasset mediet.

¹⁸ Kriterier utformet av NSD, DBH: <http://dbh.nsd.uib.no/dbhvev/dokumentasjon/vitpub/> [15.08.06]

¹⁹ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/kampanjer/Norsk-vitenskapsindeks.html?id=592490> [15-09-10]

²⁰ Jfr. Norges Museumsforbund: Autorisasjon av vitenskapelig personell.

V FORSKNINGSMILJØER OG FORSKNINGSSAMARBEID

Forskningsinstitusjoner og forskningsmiljøer

Det er viktig å ivareta de nasjonale og internasjonale perspektivene i forskningen. Det er derfor relevant for AAKs å søke eller akseptere samarbeide med nasjonale og utenlandske institusjoner, internasjonalt kanskje helst i Skagerrak/Kattegat-regionen, når disse forvalter viktig kildemateriale eller forsker i temaer som angår Agders kultur og historie.

AAKs må allikevel først og fremst søke sine samarbeidspartnere på Agder. I Strategiske plan for 2009-2015 for *Universitetet i Agder* (UiA) fastslås det at universitetet “skal være et forbilde for hvordan en utdannings- og forskningsinstitusjon kan være aktiv medspiller i egen region”.²¹ I Strategiplan for Fakultet for humaniora og pedagogikk 2009-2011, heter det bl.a. at “Fakultetet skal ha fokus på forsknings- og utviklingsarbeid som er relevant for og/eller relatert til landsdelen, både gjennom valg av problemstillinger og bruk av empiri” og at det skal “Tilrettelegge for samarbeid med forskningsinstitusjoner og forskningsmiljøer i landsdelen”.²² Institutt for informasjonssystemer (ISS) ved UiA arbeider med problemstillinger knyttet til eDemokrati og eForvaltning som er viktig for demokratiseringen av innbyggernes tilgang til digitalisert informasjon, som også AAKs vil forvalte i økende grad. UiA er medlem av Forskernettverk Agder og er representert i rådet.

Vest-Agder museet har som formål å ha det faglige samordningsansvaret for de kulturhistoriske museene og samlingene i Vest-Agder fylke. Vest-Agder-museet IKS har som oppgave: å samle inn, registrere og dokumentere det kulturhistoriske gjenstandsmaterialet, oppbevare, magasinere og konservere gjenstandene, “skape ny kunnskap om og forståelse for landsdelens kulturhistorie gjennom forskning” og formidle kunnskapen museet besitter slik at den blir gjort tilgjengelig for allmennheten.²³ Vest-Agder museet er medlem av Forskernettverk Agder og er representert i rådet for nettverket.

Statsarkivet i Kristiansand fører tilsyn med arkivforholdene i hele den offentlige lokale og regionale forvaltninga i Agder-fylkene, både statlige og kommunale organ. Statsarkivet skal ta imot arkivmateriale fra de statlige instansene og arbeider også for å bevare verneverdige private arkiver. Statsarkivet skal oppbevare arkivmaterialet som er avlevert, og sørge for å holde det oversiktlig og i god stand.²⁴ Forskning ved statsarkivet skjer etter de retningslinjer som gjelder for Arkivverket. Statsarkivet er medlem av Forskernettverk Agder og er representert i rådet for nettverket.

Interkommunalt arkiv i Vest-Agder skal arbeide for at verdifullt kommunalt og fylkeskommunalt arkivmateriale blir tatt vare på og gjort tilgjengelig for offentlig bruk, forskning og andre administrative og kulturelle formål.²⁵

Setesdalsmuseet er et regionalt museum for Setesdal som særlig har ansvar for bevaring og formidling av bygnings- og gjenstandsarven i dalen, draktttradisjoner, forsvarshistorie, jernvinna, mineraler og geologi.

²¹ <http://www.uia.no/no/portaler/forskning/samarbeid> [01.09.10].

²² http://www.uia.no/no/portaler/om_universitetet/humaniora_og_pedagogikk/om_fakultetet/strategisk_plan [01.09.10].

²³ <http://www.vestagdermuseet.no/artikkelliste.aspx?m=12&amid=3407> [16.09.10].

²⁴ <http://www.arkivverket.no/arkivverket/Arkivverket/Kristiansand/Ansvarsomraade> [16.09.10].

²⁵ <http://www.ikava.no> [24.10.10].

Næs Jernverksmuseum har som formål å utvikle og forvalte Næs Jernverk som minne over jernverksdriften på Nes og i Norge, “*samt drive formidling og forskning omkring norsk jernverkstradisjon og -historie*”.²⁶ Jernverksmuseet er medlem av Forskernettverk Agder.

Grimstad bys museer skal “*samarbeide med lokale museer, historielag, innen- og utenlandske museer og andre institusjoner bl.a. om dokumentasjon, forskning, utstillinger og annen formidling knyttet til forfatterne Knut Hamsun og Henrik Ibsens liv og forfatterskap og Grimstad bys historie*”.²⁷

Under gitte omstendigheter kan det være andre forskningsmiljøer på Agder, eventuelt også i andre regioner som det kan være relevant å samarbeide med, som f.eks. Høgskolen i Oslo som bygger opp mastergrads- og doktorgradsstudier i arkivfaget. AAKs har også naturhistoriske samlinger. Deler av samlingene har dessuten en kunsthistorisk karakter. Samlingene vil dessuten kunne utnyttes av andre fagdisipliner med andre problemstillinger enn de historiske og kulturhistoriske. AAKs må derfor være åpen for å samarbeide med aktuelle forskningsmiljøer for å kunne bruke samlingens potensial over et vidt spekter.

Samarbeid om forskning

AAks deltar i Forskernettverk Agder. Nettverket ble etablert i 2006 som et tiltak for å fremme forskning om og formidling av Agders historie. Nettverket omfatter samtlige av landsdelens institusjoner med faghistorikere og andre relevante kulturhistoriske fag i staben. Rådet for Forskernettverk Agder består i dag av representanter fra Universitetet i Agder, Vest-Agdermuseet, Statsarkivet i Kristiansand og AAKs. I tillegg bør det være et særlig ansvar på AAKs å etablere og utvikle et bedre samarbeid med de øvrige konsoliderte museene i Aust-Agder. Et eksempel kan være “Jacob Aall-prosjektet”, som Næs Jernverksmuseum står bak og markering av 200-års jubileet for Grunnloven.

Generelt bør AAKs søke å bidra til at forskning i historiske og kulturhistoriske emner får en samstemt profil gjennom samarbeid med tilsvarende institusjoner og miljøer på Agder. Bare gjennom samarbeid kan landsdelens forskningsressurser bidra til at landsdelens historie og kultur stilles i fokus og gis en profil som kan vekke interesse og aksept nasjonalt og internasjonalt. Samarbeide med institusjoner utenfor regionen kan bringe kritisk distanse til temaer og forståelsesrammer.

Nettverk

Både ABM-meldinga og Museumsmeldinga forutsetter at museene deltar i utvikling og drift av ulike nasjonale nettverk for å styrke og utvikle det faglige museumsarbeidet.²⁸ AAKs deltar for øyeblikket i nettverk for sjøfart og for magasin og bevaring. De arkivfaglige oppgavene har et viktig nettverk med kommunearkivinstitusjonene i kontakt og samarbeid om utvikling av arkivfaglige redskap.

Museumsmeldinga peker også på at det er behov for et bedre samarbeid mellom museene og forskningsmiljøene: “*I tilknytning til dette vil det være viktig at museene videreutvikler kontakten med relevante fagmiljøer innenfor universitets- og høgskolesektoren slik at både*

²⁶ <http://www.jernverksmuseet.no/html/starte.html> [16.09.10].

²⁷ http://www.gbm.no/ommuseet/30_102/Vedtekter_for-Grimstad_bys_museer.html [24.10.10].

²⁸ St.meld. nr. 49 (2008-2009) Museumsmeldinga, s. 73ff og 146f.

samfunnsutvikling og museumsfaglige FoU-prosjekter i størst mulig grad kan mobilisere et bredt fagmiljø".²⁹ AAKs deltar i Forskernettverk Agder, der bl.a. Universitetet i Agder er representert ved Institutt for religion, filosofi og historie, og er medlem av rådet for nettverket. AAKs bør generelt søke samarbeid i forskningsprosjekt initiert sentralt om tema og problemstillinger som er aktuelle for institusjonen.

Generelt ville det være ønskelig med en sterkere nettverksbygning mellom institusjoner og forskningsmiljøer på Agder for å fremme forskning i landsdelens kultur og historie.

VI KOMPETANSE, ORGANISERING OG RESSURSER

Rammene for forskningen ved AAKs gis først og fremst av de ressurser institusjonen til enhver tid disponerer. Slike ressurser er knytta til personalets vitenskapelige skoleing, kompetanseervervelse, organiseringen av forskningen ved institusjonen og de økonomiske forutsetningene.

Forskerstillinger, rekrutteringsbehov og kompetanseutvikling

AAks har i dag ikke klart definerte forskerstillinger, med unntak av en stilling som seniorforsker. Forskning, i den grad slik virksomhet forekommer, er for øvrig knyttet til personell som har en formell vitenskapelig skoleing. Pr. i dag er det om lag 15 stillingsinnehavere som har magistergrad, hovedfag eller mastergrad i fagene historie, etnologi, kunsthistorie, arkeologi og sosiologi. Én stillingsinnehaver i permisjon har et 4-årig doktorstipendiat i historie. I tillegg har AAKs høy kompetanse innenfor faget arkivistikk og konservering. Samlet vil en forskningsrett/-plikt på f.eks. 20% gi vel to årsverk til disposisjon for forskningsoppdrag.

De ressursmessige rammevilkår og oppgaveløsningens karakter gjør at det er og vil være en sterk konkurranse om bruk av stillingshjemlene til ulike oppdrag. Det er ikke realistisk å tenke seg at AAKs i særlig grad kan basere forskningsarbeidet på egne forskningsstillinger. Det er heller ikke gitt at det er hensiktsmessig, da forskningsarbeidet ved AAKs også må ses på som et viktig middel til utvikling av kompetanse hos de enkelte stillingsinnehavere. Det er derfor mest aktuelt at det fastsettes en stillingsprosent for forskningsrett/-plikt for de aktuelle stillinger. Trolig er det mest rasjonelt at forskningstid tas ut i sammenhengende månedsverk. Unntaksvis kan en også tenke seg at forskningsrett/-plikt periodevis samles i hele stillingsbrøker basert på egne eller eksterne ressurser.

AAks har behov for høy kompetanse innenfor en rekke fagfelt. Slike fag er arkeologi, arkivistikk, etnologi, folkeminne, geografi, historie, juss, kulturforvaltning/konservering, kunsthistorie, museologi, museumspedagogikk, sosiologi, statsvitenskap og ikt. Det er viktig at AAKs har en god politikk for rekruttering til, bevaring og utvikling av slik kompetanse ved institusjonen. Dette gjelder også realkompetanse, ikke minst innenfor fagene arkivistikk og teknisk konservering, som til nå har hatt en svak utdanningstradisjon i Norge. Det samme gjelder utstilling og design, magasinforvaltning og bygningsvern. Organiseringen og utviklingen av forskningsarbeidet ved AAKs vil være et viktig virkemiddel ikke bare som middel i kunnskapserhverven, men også for å sikre slik kompetanse for institusjonen. AAKs har allerede en politikk for å støtte opp om medarbeidernes ønske om videreutdanning. Det er

²⁹ Samme, s. 152.

derfor ved flere anledninger gitt permisjoner og/eller økonomisk støtte for personell som tar videreutdanning.

Autorisering av vitenskapelig personell er et virkemiddel i sikring av kvalifisert personell. Norges Museumsforbund administrerer en frivillig autorisasjonsordning for vitenskapelig personell i museumstillinger. Det gjelder konservator- og førstekonservatorkompetanse (konservator NMF og førstekonservator NMF). Arkivverket har en tilsvarende autorisasjonsordning for førstearkivarer. Tilsvarende gjelder institusjoner som NIKU, NINA o.a.

Organiseringen av forskningen ved AAks

Ansvar for forskningsarbeidet ved AAks er lagt direkte under direktøren. Det er opprettet en stilling som forskningsleder med ansvar for organisering og utvikling av forskningsarbeidet ved institusjonen. Det er opprettet en faggruppe for forskning og utvikling (Fa-FoU), og det er utarbeidet et foreløpig reglement for forskningen ved AAks. Det har også vært etablert et internt forskerforum for diskusjon av forskningsrelaterte spørsmål. Disse oppgavene er ikke gitt tilstrekkelig prioritering og bør derfor revitaliseres.

Dersom kunnskapservervelsen og kompetanseutviklingen ved AAks skal bli tilfredsstillende, er det nødvendig at forskningsarbeidet gis tilstrekkelige rammebetingelser. Ikke minst er det viktig for det utstillings- og formidlingsprogram som skal utvikles og gjennomføres for nybygget. Dette arbeidet settes i gang nå, og det vil initiere forskningsoppgaver på flere områder. Men dette vil være en vedvarende oppgave også i framtida. Samtidig er det slik at forskningsarbeidet i hovedsak vil måtte gjennomføres innenfor de ressursrammer som i dag står til disposisjon. Disse rammene vil til en viss grad kunne utvides gjennom eksternt samarbeid og ved eksterne ressurser. På lenger sikt kan det også være aktuelt å opprette forskerstillinger.

For å etablere, utvikle og videreføre forskningsarbeidet ved AAks bør ansvaret for initiering og organisering av forskningsarbeidet forankres i ledelsen og styres av ledelsen, eller av stilling nært knyttet til ledelsen. Samtidig må prioritering av forskningsarbeidet, ikke minst på grunn av de knappe ressursene, være nær knyttet opp til institusjonens målsettinger og strategier. Det er derfor naturlig at det direkte ansvaret legges til direktøren, eller av person utpekt av direktøren (forskningsleder). Samtidig skal forskningsoppgaver initieres og forskningsarbeidet utvikles og gjennomføres av medarbeider i de aktuelle avdelinger i nært samarbeid med ledelsen. Det bør derfor fortsatt eksistere en faggruppe for forskning og utvikling (Fa-FoU) som tillegges oppgaver knyttet til initiering og utvikling av forskningsoppgaver og forskningsprosjekt, godkjenning, oppfølging og evaluering av forskningsarbeidet, samt også avvikling av samme, dersom det viser seg at arbeidet ikke gir forventede resultater. De tidsmessige rammer for slikt arbeid må avklares gjennom virksomhetsplan og avtale med aktuell avdelingsleder. Institusjonen som helhet bør dessuten ha et forum for diskusjon og formidling av forskningsarbeidet. Dette forum bør være åpent for alle tilsatte, og det bør også kunne invitere eksterne personer eller grupper når det er hensiktsmessig.

VII MÅLSETTINGER, TILTAK, VIRKEMIDDEL OG RESSURSER

For å tilrettelegge for og fremme forskningen ved AAKs, er det behov for å gi noen målsetninger for forskningsarbeidet, tydeliggjøre organiseringa av arbeidet, definere ansvar og roller og å utarbeide forskningsreglement som gir rammene for forskningsarbeidet. Videre er det behov for å skissere noen behov og utviklingsmuligheter på lengre sikt.

Målsettinger

- AAKs skal drive forskning av høy kvalitet.
- Forskningen skal fokusere på tema som er relevant for å utvikle institusjonens utstillings- og formidlingsprogram.
- Forskningen ved AAKs skal bidra til å utvikle gode redskaper for oppgaveløsningen og bidra til å revitalisere og videreutvikle institusjonens samlinger.
- Forskningen ved AAKs skal bidra til å gjøre institusjonen synlig i samfunnet og til å utvikle AAKs som en aktiv samfunnsinstitusjon.
- Forskningen ved AAKs skal stimulere og utvikle et tverrfaglig forskningsmiljø.
- AAKs skal søke samarbeid om forskning med institusjoner og forskningsmiljøer som har tilsvarende målsetninger og som er egnet til å stimulere og utvikle forskningsarbeidet ved AAKs.

Tiltak og virkemiddel

Organisering

- Ansvar for forskningsoppgavene tilligger direktøren og organiseres som en fagoppgave direkte underlagt direktøren.
- Faggruppe for forskning og utvikling (Fa-FoU) reetableres med relevant deltagelse fra ledelsen og fagavdelingene. Til faggruppa søkes knyttet deltaker(e) fra UiA og/eller annen relevant institusjon. Faggruppas oppgave er å initiere, utvikle, gi faglig innstilling og evaluere forskningsoppgaver og forskningsprosjekt som skal utføres ved AAKs, eventuelt avvikle slike prosjekt.
- Forskerforum reetableres som et åpent internt forum for formidling og diskusjon, der også eksterne personer og grupper inviteres når det er relevant.
- Forskningsprosjekt godkjent igangsatt av direktøren skal innarbeides i virksomhetsplan og budsjett.

Forskningsreglement

For at forskningen ved AAKs skal komme i fokus og gis tilstrekkelige ressurser må oppgavefeltet organiseres og gis klare og forutsigbare rammer. Det må gis rammer for faggruppas (Fa-FoU) ansvar, for de kompetansekrav som må stilles og for den rett og plikt personell har til å utføre forskning. Det må derfor vedtas og implementeres et eget forskningsreglement som bidrar til å organisere de ressurser som stilles til disposisjon til oppgaven, og som samtidig bidrar til planlegging av bruken av disse ressursene.

Faggruppe for forskning og utvikling, Fa-FoU

Fa-FoU oppnevnes av direktøren. Fa-FoU skal ha følgende mandat:

- Kvalitetssikre og gi faglig innstilling om godkjenning av forskningsoppgaver og forskningsprosjekt.
- Følge opp den faglige og tidsmessige framdrifta i vedtatte prosjekt.
- Bistå med å finne/oppnevne intern/ekstern veileder for forskningsprosjekt.
- Oppnevne referansegruppe når det er behov for det.
- Gi faglig godkjenning av avslutta forskningsprosjekt med rapport.
- Bidra til at forskningsresultater kan publiseres i nasjonale og internasjonale tidsskrift eller andre publiseringskanaler.
- Gi faglig innstilling om oppdragsforskning som tilsatte ved AAks skal utføre utenfor institusjonen.
- Gi innstilling om avvikling av forskningsoppgaver/prosjekt som ikke har den nødvendige framdrift.
- Bidra til innhenting av eksterne finansieringsmidler og oppretting av stipendieordninger.
- Gi faglig innstilling til stipend i tråd med retningslinjene for stipendet.
- Bidra til samarbeid om og samordning av forskningsprosjekt, f.eks. innenfor Forskernettverk Agder.
- Stimulere og oppmuntre personalet til kompetanseheving.
- Stimulere interne og eksterne forskere til valg av tema som forutsetter bruk av AAks sine samlinger.
- Kartlegge realkompetanse som er av betydning for forskningsarbeidet ved AAks og integrere slik kompetanse i forskningsprosjekt der det er relevant.
- Faggruppa rapporterer til ledergruppa hvert halvår, ellers når det er behov for det.

Kompetansekrav og krav til metode og publisering

Forskningskompetanse gis ved fullført doktorgrad, magistergrad, hovedfag eller mastergrad. Tilsatte uten formell forskningskompetanse kan få sin realkompetanse vurdert og godkjent. Godkjenning av slik kompetanse gis på grunnlag av vitenskapelig produksjon, som må dokumenteres i skriftlig form. Godkjenning skjer i samråd med kompetent organ.

Med vitenskapelig produksjon forstås en skriftlig framstilling i form av avhandling, forskningsrapport, artikkel i tidsskrift eller tilsvarende publikasjon, utstillingsforarbeid i skriftlig form eller manus til foredrag som publiseres. Den vitenskapelige produksjonen må tilfredsstillende følgende krav:

- Presentere ny innsikt.
- Redegjøre for det empirisk og metodisk grunnlaget og være i en form som gjør resultatene etterprøvbare og anvendelig i ny forskning, dvs. tilstrekkelig henvisninger til kilder og litteratur.
- Språket skal være lett tilgjengelig for målgruppene.
- Tilgjengeliggjøres i en publiseringskanal (tidsskrift, serie, bokutgivelse, nettsted) som er tilgjengelig for andre forskere.

For å sikre tilstrekkelig kvalitet på publikasjonen bør fagfelleevaluering tilstrebes.

Krav til prosjektbeskrivelse

For å kunne benytte forskningsretten/-plikten, må det utarbeides en prosjektbeskrivelse som gis en faglig godkjenning av Fa-FoU. Prosjektbeskrivelsen skal inneholde:

- Kort beskrivelse av tema, og om nødvendig avgrensning av tema.
- Kort skisse om problemstillinger, hypoteser, teori og metode, samt relevante kilder og litteratur.
- Tidsbruk, framdriftsplan og budsjett, eventuelt også eksterne finansieringskilder.
- Veileder og/eller mentor og referansegruppe.
- Presentasjonskanal(er).

Forskningsrett og forskningsplikt

- Forskning utført ved AAks skal foregå innenfor de rammer som er trukket opp av forskningsplanen og forskningsreglementet.
- Det vitenskapelige personalet ved AAks har rett og plikt til å utføre forskning i inntil 20% av stillingsbrøken.
- AAks kan kreve at retten til forskningstid brukes på forskningsoppgaver eller forskningsprosjekt initiert av institusjonen.
- AAks kan pålegge det vitenskapelige personalet forskningstid ut over 20% til forskningsoppgaver eller forskningsprosjekt initiert av institusjonen.
- Dersom forskningstida ikke brukes, eller bare delvis brukes, til forskningsoppgaver eller forskningsprosjekt initiert av institusjonen, kan det vitenskapelige personalet ta ut forskningstida, helt eller delvis, til egeninitierte forskning innenfor de rammer som er gitt av forskningsplanen.
- Uttak av forskningstid, enten de er basert på forskningsretten eller forskningsplikten, skal avklares med avdelingsleder og innpasses i virksomhetsplanen.
- Tidspunktet for uttak av forskningstid må tilpasses de øvrige oppgaver som skal utføres ved AAks.
- Forskningstid kan spares opp etter individuell avtale og konsentreres til sammenhengende perioder.
- Den som får godkjent et forskningsprosjekt skal søke å delta i et relevant fagmiljø.
- Den som får godkjent et forskningsprosjekt kan bli pålagt å gi korte rapporter underveis i prosjektet eller når prosjektet er ferdigstilt.

Stimuleringstiltak

Kompetanseoppbygging og kompetansegodkjenning

- AAks skal stimulere til og legge til rette for at medarbeidere kan få kartlagt og godkjent realkompetanse som gir grunnlag for godkjenning av forskningsrett/-plikt.
- AAks skal stimulere til og legge til rette for at medarbeidere gjennom etterutdanning og annen kompetanseheving øker sin forskerkompetanse.
- AAks skal stimulere til og legge til rette for at medarbeidere kan få godkjent kompetanse som førstearkivar, konservator NMF, førstekonservator NMF og andre tilsvarende ordninger for kompetansegodkjenning.
- AAks kan gi forskningstid til ansatt uten forskningskompetanse dersom formålet er å ta en matergrad eller tilsvarende for å oppnå forskningskompetanse.

Utdannings- og forskningspermisjon

- AAks skal, med nødvendig hensyn til andre forhold, være imøtekommende til å gi utdannings- og forskningspermisjon til medarbeidere, når dette bidrar til å heve vedkommendes kompetanse og denne kompetansehevingen er relevant for vedkommendes oppgaver som tilsatt ved AAks (jfr. personalhåndbokas bestemmelser om permisjon).

Forskning i AAKs sine samlinger, eller i samlinger som er relevante for AAKs sine oppgaver

- Det opprettes en stipendordning som skal bidra til forskning i AAKs sine samlinger, eller til forskningsoppgaver/-prosjekt som henter en vesentlig del av sine kilder fra AAKs sine samlinger eller i andre samlinger som er relevante for AAKs sine oppgaver.
- Stipendets størrelse settes (i første omgang) til årlig kr. 50 000. Ubrukte midler overføres til avsetning til formålet og kommer ved seinere bruk i tillegg til de årlige bevilgninger til formålet.
- Stipendets størrelse kan deles ut samlet til en søker, eller fordeles på flere søkere etter vedtatte retningslinjer for stipendet.
- Stipend kan gis til mastegradsstudenter, doktorstipendiater o.l. som har valgt et tema relevant for AAKs sine målsettinger og der det i vesentlig grad brukes kilder fra AAKs sine samlinger. Tilsvarende gjelder for tema innen arkivistikk og museologi, som f.eks. demokratisering av tilgangen til samlingene.
- AAKs skal ha en aktiv formidlingspolitikk mot universiteter, høyskoler o.a. for å øke kunnskapen om AAKs sine samlinger og samlingenes kildepotensialer.

Videre tilrettelegging og utvikling av forskningen ved AAKs

Stillingsplan for nybygg

Ved utarbeiding av stillingsplan for nybygg skal AAKs ivareta forskningsplanens intensjoner for forskningens plass ved institusjonen og for den videre utviklingen av forskningen ved institusjonen.

Ressursbehov

På sikt skal det søkes bygd opp et fond til stimulering av forskningen ved AAKs.

På sikt skal det søkes å øke prosentandelen for forskning og/eller søkes opprettes hel/e stilling(er) som forsker(e) ved institusjonen.

Samarbeid og utvikling

AAKs skal bidra til utvikling av samarbeidet om forskning regionalt og nasjonalt med relevante samarbeidspartnere, nettverk og andre fora.